

Izvještaj

PRITVORSKI SISTEM I PRAVA ZADRŽANIH LICA

Podgorica, decembar 2013. godine

Građanska alijansa, Crna Gora
Decembar 2013. Godine

Za izdavača
Boris Raonić

Koordinator istraživanja
Zoran Vujičić

Monitoring tim
Boris Raonić
Dražen Petrić
Edin Koljenović
Milan Radović
Zoran Vujičić

Lektura
Jelena Ristović

Sadržaj

1 UVOD.....	4
2 SUMIRANI PRIKAZ NALAZA ISTRAŽIVANJA.....	5
3 MEĐUNARODNI STANDARDI.....	6
4 CRNOGORSKI PRAVNI OKVIR ZAŠTITE PRAVA ZADRŽANIH LICA.....	9
a Ustav.....	9
b Zakoni i podzakonski akti.....	10
5 ODREDBE O LIŠENJU SLOBODE I ZADRŽAVANJU.....	11
6 NALAZI MONITORINGA PROSTORIJA ZA ZADRŽAVANJE.....	14
(a) O prostornim uslovima za zadržavanje (poređenje sa faktičkim stanjem tokom posjete monitora)....	14
(b) Registrovanje vremena zadržavanja i posebne mjere zaštite zadržanih lica.....	14
7 PRAVA ZADRŽANIH LICA IZ VIZURE POLICIJE, TUŽILAŠTVA I MEDIJA.....	15
8 ANKETE O POLOŽAJU ZADRŽANIH LICA PO NJIHOVIM OCJENAMA I MIŠLJENJU BRANILACA....	16
9 ZAKLJUČAK.....	17

1 UVOD

Građanska alijansa (GA) je u svom Strateškom planu predvidjela monitoring vladavine prava i poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda kao osnov djelovanja organizacije. Prepoznajući značaj i osjetljivost društva prema temi pritvora i prava pritvorenih lica, a polazeći od nalaza na ovu temu koje je u svojim izvještajima objavio Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT), odlučili smo se na monitoring aktuelnog stanja u ovoj oblasti. Reforme koje su preduzete nakon posjete izvijestilaca CPT-a Crnoj Gori i intervencije međunarodnih organizacija i tijela, ukazale su na potrebu bitno drugačijeg pristupa pravima osumnjičenih lica.

U već navedenom izvještaju CPT-a ključni problematični elementi su se odnosili na infrastrukturne i prostorne uslove u prostorijama u kojima se zadržavaju lica pod nadzorom službenika Uprave policije, postupanje prema zadržanim licima i ostvarivanje prava na obavještanje o razlozima zadržavanja, pravo na zdravstvenu zaštitu, pristup efikasnoj i djelotvornoj odbrani, pravo na komunikaciju sa braniocem, uključujući i pravo na izbor branioca, te ustanovljavanje standardizovanih procesnih akata (zapisnika), odnosno informacionih brošura (vodiča o pravima zadržanih lica).

Osnova za ovo istraživanje je Memorandum koji je GA potpisala krajem maja 2013.godine sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Crne Gore (MUP), Vrhovnim državnim tužilaštvom (VDT) i Upravom policije (UP), a u cilju:

1. Unapređenja zaštite od mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
2. Doprinosa bržem i efikasnijem sprovođenju preporuke međunarodog ekspertskeg tijela (CPT) za Crnu Goru.
3. Unapređenja saradnje državnih institucija i civilnog sektora, pružanja podrške kontrolnoj funkciji institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i Skupštine Crne Gore u poštovanju ljudskih prava osoba koje borave u ustanovama zatvorenog tipa.

Kao rezultat sporazuma nastao je ovaj izvještaj o pritvorskom sistemu i pravima zadržanih lica. Monitoring je sproveden u periodu od juna do decembra 2013.godine. U istraživanju smo koristili tehnike intervjua, pravne analize, monitoring posjeta , analiza zvaničnih dokumenata policije i tužilaštava . Na izvještaju su radili Siniša Bjeković, pravni konsultant GA, Zoran Vujičić, koordinator programa vladavina prava GA i Milan Radović, koordinator programa ljudskih prava GA i monitori GA koji su u cilju istraživanja obišli centre bezbjednosti i ispostave policije i to u: Podgorici, Bijelom Polju, Beranama, Nikšiću, Plavu, Kotoru, Herceg Novom, Cetinju, Kolašinu, Ulcinju, Pljevljima, Tivtu i Danilovgradu (ukupno 13 lokacija), neke i dva puta. Provjeravali smo uslove u pritvorskim jedinicama, zakonsku legislativu a uradili smo i ankete sa pritvorenim licima i službenicima koji rade u neposrednom kontaktu sa njima. Pitali smo i medije kako oni vide stanje u ovoj oblasti.

GA zahvaljuje svima koji su učestvovali u istraživanju i dali doprinos rasvjetljavanju ove problematike. GA zahvaljuju MUP-u, Upravi policije, Vrhovnom državnom tužilaštvu na otvorenosti, kao i službenicima područnih odjeljenja Upravi policije na korektnom odnosu prilikom monitoringa.

Istraživanje je realizovano uz podršku Fonda braće Rokfeler.

2 SUMIRANI PRIKAZ NALAZA PROJEKTA

Projekat je bio usmjeren na analizu opšteg stanje u ovoj oblasti. Kada to kažemo prije svega mislimo na zakonski okvir, tehničke i prostorne uslove za smještaj zadržanih lica, njihovu bezbjednosti dok su pod policijskom obradom, video-nadzor, primjenu službenih ovlašćenja za vrijeme boravka u tom prostoru, eventualnu upotrebu sile.

Iako je Uprava policije, organ koji je među kontrolisanim (upravno, sudski, građanski, unutrašnje, etički), zabrinjava da su u takvim okolnostima propusti mogući, a prema onom što je rezultat ovog istraživanja očigledno je da jesu i to na uštrb temeljnih prava i sloboda. Zašto se u takvoj situaciji malo ili uopšte ne koriste mehanizmi zaštite prilično je složeno pitanje na koje odgovor može ležati u izuzetno restriktivnim i kratkim procesnim rokovima, dok su procedure otkrivanja nedostataka neefikasne, nedjelotvorne i spore u očima mogućih žrtava povreda ljudskih prava i sloboda. Saradnja između državnih organa predstavlja stub efikasne pravde, ali ona obuhvata i pravičnost procedura u odnosu na lica koja se nalaze pod njihovim ovlašćenjima.

Normativni okvir crnogorskog zakonodavstva je zaokružen međunarodnim ugovorima i praksom nadzornih tijela, pa samim tim pravne praznine i nedoumice u pogledu materijalnopravnog izvora djelovanja pojedinih državnih institucija skoro da i nijesu moguće. Novije procesno zakonodavstvo je usaglašeno sa međunarodnim standardima, a tužilačka istraga je samo model organizacije postupka projektovan sa ciljem da riješi brojne negativne posljedice koje je imala istraga podijeljena u dva sektora pravosuđa.

Nesporna je činjenica da istraživanjem obuhvaćenim organizacionim jedinicama Uprave policije učinjeni vidni pomaci u obezbjeđenju potrebne infrastrukture i opremanju prostorija za zadržavanje, uz napomenu da još uvijek postoje prostorije u kojima nijesu obezbijedjeni svi uslovi za siguran i nesmetan boravak zadržanih lica u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnim propisima kojima se reguliše ova oblast.

Tokom obilazaka prostorija za zadržavanje konstatovan je vrlo mali broj zadržanih lica, pa je iskorištena druga mogućnost i realizovano je anketno istraživanje sa jednim brojem lica koja su nedavno imala takav status, uključujući i lica koja su u prostorijama za zadržavanje boravila do privođenja nadležnom tužiocu, kao i razgovori sa predstavnicima medija koji prate ovu oblast.

Anketno istraživanje je obavljeno putem upitnika sa pitanjima upućenim različitim učesnicima postupka, odnosno organima koji vrše zakonska ovlašćenja u pogledu zadržavanja osumnjičenih lica. Tako su na upitnike odgovarali tužioc, advokati, mediji, pripadnici Uprave policije (angažovani na poslovima nadzora nad licima lišenim slobode u policijskim stanicama i inspektori u čijem je referatu postupanje prema ovim licima), kao i lica koja su bila zadržana po različitim osnovama.

Očekivano, pojedini odgovori su bili protivrječni kada se to tiče statusa zadržanih lica i postupanja prema njima. Da bi se moglo govoriti o nekim opštim zaključcima bilo je nužno uporediti odgovore iz četiri različita izvora, dok je o drugim pitanjima trebalo porediti međusobnu komunikaciju svih učesnika u postupku. Osim toga, u odgovorima zadržanih lica, advokata i policijskih inspektora ukazuje se na potrebu dodatnog pojašnjenja ili izmjena i dopuna zakonodavstva kod pojedinih zakonskih instituta i ovlašćenja, kako bi se izbjegle nedoumice u pogledu primjene propisa.

Iako je evidentan pokušaj da se u anketama smanji utisak povremenog nerazumijevanja na relaciji tužilaštvo – policija, iz samih odgovora proizilazi da postoje slučajevi nepoštovanja zakonom propisanih rokova za zadržavanje nekog lica u policijskim prostorijama prije privođenja nadležnom tužiocu (duže od 12 sati), naročito u noćnom terminu.

3 MEĐUNARODNI STANDARDI

Iako govorimo o zadržavanju kao obliku lišenja slobode, odnosno ograničenja kretanja u najširem smislu riječi, značajno je napomenuti da međunarodni instrumenti kroz termin "*sigurnosti ličnosti*" daju mnogo širi aspekt prava zadržanih lica i zaštite od zloupotreba nadležnih državnih organa.

Četiri glavna ugovora o ljudskim pravimanačelno propisuju, iako u donekle različitimodređenjima, da se lišenje slobode u svim slučajevima morasprovoditi uskladu sa zakonom (načelo zakonitosti). Nadalje, lišavanje slobode **ne smije biti proizvoljno**, što je pojam u najširem smisluriječi kojim se omogućuje da međunarodna nadzorna tijela uzmu u obzir sve faktore i mjere kako bi domaće zakone i njihovu primjenu usaglasili sa međunarodnim standardima.

Kad je riječ o načelu zakonitosti, Komitet za ljudska prava je konstatovao da je ono povrijeđeno "*ako je pojedinac uhapšen ili pritvoren na osnovu kriterijuma koji nijesu jasno zasnovani na domaćem zakonodavstvu*", što znači da svako lišenje slobode mora imati svoje utemeljenje u zakonu¹.

UN Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka propisuje obavezu svake države članice da preduzima zakonske, administrativne, sudske ili druge efikasne mjere kako bi spriječila izvršenje akata torture na teritoriji pod njenom jurisdikcijom. Pri tome isključuje mogućnost opravdanja za torturu "*bez obzira na bilo kakvu izuzetnu okolnost, bilo da se radi o ratnom stanju ili opasnosti od rata, unutrašnjoj političkoj nestabilnosti ili bilo kom drugom vanrednom stanju*". Opcionim protokolom uz ovu Konvenciju utvrđeni su okviri za institucionalne (mrežne) mehanizme u državama članicama, kakav pod okriljem Zaštitnika ljudskih prava i sloboda funkcioniše i u Crnoj Gori.

U okviru evropskog prava pri Savjetu Evrope donijeta je Evropska Konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, čiji je nadzorni organ Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovjećnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT). Komitet putem posjeta osobama lišenim slobode vrši provjeru kako se prema njima postupa sa ciljem zaštiteovih osoba od mučenja i nečovjećnih ili ponižavajućihkazni ili postupaka. U tu svrhu svaka strana ugovornica dozvoljava da se, u skladu sa ovom Konvencijom, vrše posjete osobama koje su zadržane, odnosno lišene slobode.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u članu 5 propisuje:

Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- *u slučaju zakonitog lišenje slobode na osnovu presude nadležnog suda;*
- *u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbjeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom;*
- *u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično djelo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog djela ili bjekstvo po njegovom izvršenju;*
- *u slučaju lišenja slobode maloljetnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili zakonitog lišenja slobode radi njegovog privođenja nadležnom organu;*
- *u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica;*

¹Communicaton No. 702/1996, *C. McLawrence v. Jamaica* (Views adopted on 18 July 1997), in UN doc. *GAOR, A/52/40*(vol. II), pp. 230-231, para. 5.5.

- u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.

Svako ko je uhapšen biće odmah i na jeziku koji razumije obaviješten o razlozima zanjegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.

Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1.c ovog člana biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.

Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

Svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu.

Stav 1 člana 5 Evropske konvencije ukazuje na to da postoji pretpostavka da svako treba uživati slobodu i da neko lice može biti lišeno slobode samo u izuzetnim okolnostima. Pretpostavka u korist slobode naglašena je imperativnim zahtjevom člana 5 da se osigura da pojedinac ne može biti lišen slobode duže nego što je apsolutno neophodno, i da, ako gubitak slobode nije opravdan, istu može odmah povratiti. Iz navedenog jasno proizilazi teret dokazivanja na onima koji su lišili nekog slobode, da ustanove takva ovlašćenja koja moraju biti u saglasnosti sa članom 5, a isto tako i da korištenje tih ovlašćenja može biti primijenjeno na konkretnu situaciju u kojoj je upotrijebljeno.

U skladu sa ovom pretpostavkom, organ koji vrši kontrolu zakonitosti lišenja slobode ne samo da treba da očekuje i traži da mu se ponude razlozi za primjenu ove mjere, već i da ih detaljno analizira da bi vidio da li oni zaista potkrepljuju poduzetu aktivnost. Sve što bi bilo manje od toga predstavlja nepoštovanje pravne sigurnosti i vladavine prava i prihvatanje proizvoljnog postupanja u primjeni ove mjere.

Međutim, pravo na slobodu nije apsolutno ljudsko pravo pa u cilju njegove zaštite Konvencija propisuje uslove pod kojim država može pojedincu oduzeti slobodu, a koji se mogu podijeliti u četiri grupe.

Prvo, u odredbi čl. 5. Konvencije taksativno se nabrajaju slučajevi u kojima je dopušteno nekom licu oduzeti slobodu, kao što su izvršenje kazne zatvora, hapšenje i pritvaranje radi izvršenja sudskog naloga ili u krivičnom postupku, sprječavanje zaraznih bolesti, oduzimanje slobode osoba sa duševnim smetnjama, alkoholičara, zavisnika od droge ili skitnica, zbog nezakonitog ulaska u zemlju, protjerivanja ili izručenja (čl. 5. st. 1.a-f). Evropski sud zaključuje da je lista slučajeva u kojima se dopušta oduzimanje slobode konačna te da je jedino njihovo usko tumačenje saglasno cilju i svrsi te odredbe.²

Drugo, mora postojati materijalnopравни osnov za preduzimanje takve mjere, odnosno opravdani razlozi u svakom konkretnom slučaju koji isključuju arbitrnost nadležnih državnih tijela.

Treće, postupak lišenja slobode mora se sprovesti na način koji je propisan zakonom. Međutim, oduzimanje slobode pojedincu saglasno postupku propisanim unutrašnjim pravom samo po sebi nije odlučujuće za povredu Konvencije, jer nijedno oduzimanje slobode koje je arbitarno nikada se ne može smatrati zakonitim.

²Pored ostalih slučajeva *Quinn protiv Francuske*(1995).

Konačno, odredbama člana 5, st. 2, 3 i 4. Konvencije propisana su odgovarajuća procesna prava uhapšenih, zadržanih ili zatvorenih lica, čiji je cilj pružanje zaštite pojedincu od arbitrarnih i nasilnih lišenja slobode, a ona će biti djelotvorna ako su date garancije prilagođene načinu oduzimanja slobode i njegovim ličnim obilježjima³.

Međutim, čak i ako domaći zakon daje ovlašćenje za lišenje slobode i ne pokreće bilo kakva sporna pitanja tim povodom (u svakom drugom smislu jeste u potpunosti u skladu sa standardima Evropske konvencije), njegovo korišćenje u konkretnim okolnostima još uvijek ne mora da se smatra zakonitim, jer može biti proizvoljno. To bi bio slučaj u okolnostima gdje lišenjeslobode nije stvarno potrebno ili ide za tim daostvari nezakonit cilj. Nadalje, zakon je omogućavaodruge, puno blaže zakonske mjere za rješavanjepitanja lica u pripitom stanju, kao štoje odvođenje u neku drugu javnu ustanovu iliodvođenje kući - a ne čini se da je išta odovoga uopšte razmatrano kao opcija. Rezultat toga je daje lišenje slobode bilo nezavisno od postojanjaformalnog zakonskog osnova, da se smatraloproizvoljnim korišćenjem ovlašćenja, i stoga sesmatralo nezakonitim⁴.

Predistražna faza krivičnog postupka je izuzetno osjetljiva materija i predmet pažnje najmanje iz dva razloga. Prvo, preliminarneprocedureu fazi prethodnog postupaka samepo sebi mogu ozbiljno uticati na prava i interese osumnjičenog, možda još teže nego što je to samo suđenje. Ovo iz razloga što se tom prilikom vrše različite radnje iz domena policijskih i tužilačkih ovlašćenja kao što su lični ili pretres prostorija za stanovanje i radnih prostorija, blokadakorišćenja i raspolaganja imovinom, različiti vidovi zloupotrebe policijskih ovlašćenja kao što su zlostavljanje, mučenje, produženi preventivni pritvor, te narušavanje časti i ugleda, što su samo neki od primjera legitimnih ili nelegitimnih, uobičajenih ili izuzetnih posljedica koje prethodni postupak može proizvesti na pojedinca. Predrasuda koja se javlja tom prilikom može biti nepopravljiva, čak i kada jeprati odgovarajuća reakcija državnih organa u vidu zvaničnih istraga i postupaka usmjerenih na saniranje posljedica takvog činjenja ili nečinjenja.

Drugo, u predistražnoj fazi postupka, zavisno od procesnog pravaodređene države i posebnih okolnosti slučaja, ovakav tretman nekog lica može imati direktan uticaj na suđenje,pa čak i da odluči o ishodu suđenja, kao što se događa kada se presuda temelji na dokazima na kojima se po zakonu ista ne može temeljiti. To nadalje znači da se i ocjene o "pravičnosti" suđenja trebajuzasnivati na ispitivanju postupka u cjelini, te da predistražni postupak može imati ključnu ulogu u tom pogledu.

Iz navedenog proizilazi obaveza da se licu pod ingerencijom državnih organa garantuje djelotvorno uživanje prava na odbranu osumnjičenog u predistražnoj fazi:prvo, zatošto pojedincu mora biti pružena mogućnost da se odbrani od navedenih štetnih posljedica koje preliminarne istrage mogu proizvesti po njega/nju, nezavisno od kasnijeg ponašanja iliishoda suđenja. I drugo, ako se odbrana u odnosu na optužbe za krivično djelo usmjerena protivoptuženih uglavnom odvija na javnoj raspravi,a imajući u vidu vrijeme potrebno za njenu pripremu, odbranu je neophodno započeti već u predistražnoj fazi.

Faza prije suđenja nije kao takva uzeta u obzir u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (ICCPR) ili Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (ECHR), ali u oba ova ugovora odgovarajuće odredbe imaju direktan ili posredanuticaj na položaj osumnjičenogveć u predistražnom postupku i to: odredbe koje se odnose na pravo na slobodu i sigurnost ličnosti, sa posebnim osvrtom na hapšenje do početka suđenja i pritvor, na jednoj strani (čl. 9 ICCPR, te član 5 ECHR), odnosno odredbe o pravičnom suđenju (čl. 14 , ICCPR ičl. 6 , ECHR) .

Obaveza davanja informacija u vezi razloga hapšenja bez odlaganja primjenjuje se na sve osnove lišavanja slobode po članu 5 stav 1, a ne samo u vezi lica lišenih slobode zbog krivičnih djela. Pojam "hapšenje" ima

³Z. Đurđević, D. Tripalo: *Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava I prakse*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo I praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str.554, 555.

⁴J. McBride, *Pravo na slobodu I sigurnost ličnosti*, CoE publishing, Sarajevo, 2005, str.20.

autonomno značenje i prevazilazi značenje mjera koje se preduzimaju u klasičnom krivičnom postupku. Fraza kojom se upućuje na pravo korišćenja jezika koji osumnjičeni razumije ne označava samo govorni jezik, već i način na koji je takvo obavještenje dato. To mora biti učinjeno jednostavnim, a ne tehničkim jezikom, uz detaljno navođenje pravnih i tehničkih razloga hapšenja ili zadržavanja lica, da bi uhapšeno lice moglo, po svom nahođenju, preduzeti zakonom propisana sredstva radi pobijanja odluke u vezi lišenja slobode po članu 5 stav 4. U tom smislu komplikovani i nerazumljivi visoko stručni pravni način izražavanja, tj. samo šturo navođenje odredbi zakona ne bi bilo dovoljno da ispuni kriterijum i standard Konvencije. Pojam **bez odlaganja** ne nalaže trenutno pružanje informacije; on dozvoljava izvjesnu fleksibilnost koja se može uzeti u obzir u pojedinačnim okolnostima. Pitanje se može postaviti kada je, na primjer, nemoguće obavijestiti lice jer ono pruža otpor, i kada može biti opravdano sačekati dok se lice ne smiri dovoljno da bi bilo u stanju da primi informaciju. Svaki slučaj se mora ispitati u pogledu činjenica, u zavisnosti od specifičnih okolnosti svakog predmeta.

Pravo na izvođenje pred s zakonom ovlašćeno lice bez odlaganja i pravo na preduzimanje mjera ograničenja (lišenja) slobode ili oslobađanje u razumnom roku – član 5 stav 3, implicira na mogućnost izbora nacionalnih vlasti između opcije obezbjeđenja privođenja u razumnom (zakonom propisanom) roku ili puštanja na slobodu. Cilj ove odredbe je da obezbijedi da lice ne bude zadržano u pritvoru duže nego što je razumno očekivati⁵. Ključ za shvatanje člana 5 stav 3 je da on predstavlja dio garancija fizičke slobode.

4 CRNOGORSKI PRAVNI OKVIR ZAŠTITE PRAVA ZADRŽANIH LICA

a. Ustav

Ustav u čl.9. propisuje da potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava:

čine sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, i imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Osim toga, Ustav garantuje još nekoliko prava i sloboda koje determinišu status i prava čovjeka u krivičnim postupcima. To su prije svega pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda i pravo na pravnu pomoć. Svako ima pravo i na dostojanstvo i sigurnost čovjeka. Garantuje se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, a niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju.

Svakome se garantuje pravo na ličnu slobodu, dok je lišavanje slobode dopušteno samo iz razloga i po postupku koji je predviđen zakonom. Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno, na svom jeziku ili jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode i istovremeno biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Na zahtjev lica lišenog slobode, organ je dužan da o lišenju slobode odmah obavijesti lice koje lišeni slobode

⁵Wemhoff protiv Njemačke (1968.)stavovi 4 i 5.

sam odredi. Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere, a nezakonito lišavanje slobode je kažnjivo.

b. Zakoni i podzakonski akti

Procesni položaj osumnjičenog i okrivljenog u krivičnom postupku propisan je *Zakonikom o krivičnom postupku* (Sl. list CG br. 57/09 i 49/10) i *Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku* (Sl. list CG br. 64/11). U prekršajnom postupku, položaj okrivljenog, odnosno njegovo zadržavanje je uređeno *Zakonom o prekršajnom postupku* (Sl. list CG br. 1/11, 6/11 i 39/11), s tim što se na prekršajni postupak subsidiarno primjenjuju odredbe Zakonika o krivičnom postupku ako nešto nije regulisano ovim Zakonom. Osim navedenih zakona postupanje službenika policije prema osumnjičenom uređeno je *Zakonom o unutrašnjim poslovima* (Sl. list CG br. 44/12) i podzakonskim aktima, primarno *Pravilnikom o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova* (Sl. list CG br. 5/07).

Zakonik o krivičnom postupku sadrži temeljna načela vezana za položaj osumnjičenog, kao što su pretpostavka nevinosti i *in dubio pro reo*, obaveza promptnog (na prvom saslušanju) obavještenja o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega, pravu na omogućavanje iznošenja efikasne odbrane, kao i pravu na ćutanje u vezi činjenica koje mu mogu štetiti u postupku.

Lice koje je lišeno slobode od strane nadležnog državnog organa mora biti odmah obaviješteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi, da ima pravo da uzme branioca koga sam izabere, da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti lice koje sam odredi, kao i diplomatsko konzularni predstavnik države čiji je državljanin, odnosno predstavnik odgovarajuće međunarodne organizacije ako se radi o licu bez državljanstva ili izbjeglici.

Članom 14. Zakonika propisano je da osumnjičenog, odnosno okrivljenog ili drugo lice koje učestvuje u postupku, a iz neznanja bi moglo da propusti neku radnju u postupku ili da zbog toga ne koristi svoja prava, sud, državni tužilac i državni organi koji učestvuju u postupku imaju poučiti o pravima koja mu po ovom osnovu pripadaju i o posljedicama propuštanja radnje. U vezi sa tim Zakonik propisuje da se sudska odluka ne može zasnivati na dokazima koji su pribavljeni povredama ljudskih prava i osnovnih sloboda zajemčenih Ustavom ili potvrđenim međunarodnim ugovorima, ili na dokazima koji su pribavljeni povredama odredaba krivičnog postupka u bilo kojoj fazi, kao i drugim dokazima za koje se iz njih saznalo, niti se pak takvi dokazi mogu koristiti u postupku. Ova odredba ima krucijalni značaj i sa aspekta zaštite zadržanih lica, odnosno njihovog tretmana prije, u toku i nakon zadržavanja, obzirom na jedno od ključnih načela koje je imanentno međunarodnom standardu, a to je načelo zakonitosti u preduzimanju službenih ovlašćenja.

Da bi se shvatilo zašto se u ovom Izvještaju koristi termin osumnjičeni, a ne okrivljeni ili neko drugo svojstvo povodom učešća u postupku, treba napomenuti da Zakonik pod pojmom osumnjičenog podrazumijeva lice prema kome je nadležni državni organ preduzeo neku radnju zbog postojanja **osnova sumnje** da je učinilo krivično djelo, a u odnosu na koje još nije donesena naredba o sprovođenju istrage niti je podnesena neposredna optužnica, što je zapravo procesno-pravna situacija u kojoj su se mogla naći zadržana i službena lica u vršenju svojih ovlašćenja tokom ovog istraživanja.

5 ODREDBE O LIŠENJU SLOBODE I ZADRŽAVANJU

Tokom primjene policijskih ovlaštenja policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode, iz istih razloga koji su predviđeni za određivanje pritvora iz člana 175 Zakonika⁶, ali su dužni da o tome odmah obavijeste državnog tužioca, sačine službenu zabilješku koja obavezno sadrži vrijeme i mjesto lišenja slobode i da to lice, bez odlaganja sprovedu državnom tužiocu. U slučaju da lice lišeno slobode ne bude sprovedeno državnom tužiocu, u roku od 12 časova od časa lišenja slobode, policija je dužna da to lice pusti na slobodu. Lice lišeno slobode na ovaj način ne može biti ponovo lišeno slobode za isto krivično djelo.

Državni tužilac je dužan da licu lišenom slobode odmah saopšti da može uzeti branioca i omogućiti mu da u njegovom prisustvu, uz korišćenje telefona ili drugog sredstva elektronske komunikacije, obavijesti branioca neposredno ili posredstvom članova porodice ili trećeg lica, čiji identitet državnom tužiocu mora biti otkriven, a ako je potrebno i pomogne mu da nađe branioca. Ako lice lišeno slobode ne obezbijedi prisustvo branioca u roku od 12 časova od kad mu je to omogućeno ili izjavi da ne želi da uzme branioca, državni tužilac je dužan da ga bez odlaganja sasluša, a najkasnije u roku od narednih 12 časova. Ova odredba ima nesumnjivi značaj i u odnosu na rezultate anketiranja zadržanih lica u ovom projektu, obzirom da je izuzetno visok procenat ovih lica izjavio da ih tužilac nije upoznao sa pravom da mogu uzeti branioca. Ako je u pitanju tzv. obavezna odbrana, a zadržano lice ne uzme branioca u roku od 12 časova od časa kad je poučeno o ovom pravu ili izjavi da neće uzeti branioca, postaviće mu se branilac po službenoj dužnosti i bez odlaganja će se saslušati. Odmah poslije saslušanja državni tužilac će takvo lice pustiti na slobodu, osim ako ocijeni da postoje razlozi za zadržavanje, u kom ga slučaju državni tužilac može izuzetno, a najduže 48 časova od časa lišenja slobode, zadržati ako ocijeni da postoji neki od razloga istih kao i kod određivanja pritvora. Zadržanom licu i braniocu državni tužilac će odmah, a najkasnije u roku od dva časa donijeti i uručiti rješenje o zadržavanju, na koje osumnjičeni i branilac imaju pravo žalbe koja se sa spisima predmeta odmah dostavlja sudiji za istragu. Sudija za istragu je dužan da o žalbi odluči u roku od četiri časa od kad je primio žalbu. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Osumnjičeni mora imati branioca čim se donese rješenje o zadržavanju.

Zakonom o prekršajima propisana je mogućnost lišenja slobode nekog lica kad su službenici policije ovlašćeni posebnim zakonom, te kad je lice zatečeno u vršenju prekršaja, ako:

- 1) nije poznat identitet tog lica;
- 2) to lice nema prebivalište ili boravište u Crnoj Gori, a postoje okolnosti koje ukazuju da će pobjeći ili otići u drugu državu radi izbjegavanja odgovornosti za prekršaj;
- 3) postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti prekršaj ili dovršiti pokušani prekršaj;
- 4) postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze koji su važni za prekršajni postupak.

⁶1) ako se lice se krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva; 2) postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače; 3) postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti; 4) je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira...

Ovlašćeni službenici policije dužni su da o lišenju slobode lica koje je učinilo prekršaj sačine službenu zabilješku, koja sadrži vrijeme i mjesto lišenja slobode i da to lice, odmah, bez odlaganja, uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, privedu u nadležni sud. Ako se lice lišeno slobode ne može odmah privesti u sud, a postoje neke od okolnosti usljed kojih je moguće lišenje slobode, ovlašćeni policijski službenik može učinio prekršaja zadržati najduže osam sati, s tim što lice lišeno slobode mora biti odmah obaviješteno na svom jeziku ili na jeziku koji razumijeo razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi, da ima pravo da uzme branioca koga samo izabere, da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti lice koje samoodredi, kao i diplomatski, odnosno konzularni predstavnik države čiji je državljanin, odnosno predstavnik odgovarajuće međunarodne organizacije ako se radi o licu bez državljanstva.

U prekršajnom postupku okrivljeni može biti zadržan sudskom naredbom ako postoji neki od navedenih razloga za lišenje slobode, ali ne duže od 12 časova. O zadržavanju okrivljenog sudija koji vodi prekršajni postupak donosi naredbu u kojoj označava dan i čas kad je naređeno zadržavanje, kao i zakonski osnov zadržavanja. Vrijeme za koje je učinilac prekršaja bio zadržan, kao i vrijeme lišenja slobode, uračunava se u izrečenu kaznu zatvora, kaznu rada u javnom interesu i novčanu kaznu.

Pored ovlašćenja propisanih drugim zakonima, *Zakon o unutrašnjim poslovima* propisuje da su policijski poslovi *inter alia* obezbjeđivanje uslova za izvršenje zadržavanja lica. U vršenju policijskih poslova službenici Uprave policije se pridržavaju standarda policijskog postupanja, a naročito onih koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim ugovorima, što konkretno znači da u svom djelovanju imaju obavezu spoznaje i primjene standarda ljudskih prava i sloboda.

Prilikom primjene policijskih ovlašćenja, a na zahtjev lica prema kome se ovlašćenje primjenjuje, službenici policije su dužni omogućiti pružanje medicinske pomoći tom licu od strane zdravstvene ustanove. Kada su u pitanju maloljetnici, policijska ovlašćenja primjenjuje policijski službenik koji ima posebna znanja iz oblasti prava djeteta, znanja o pravilima postupanja sa maloljetnim učionocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku (načelo specijalizacije).

Konačno, lice koje smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđene slobode i prava ili mu je nanijeta šteta ima pravo na sudsku zaštitu i naknadu štete.

Osim zakonom utvrđenih pravila postupka, službenici policije su dužni ponašati se u skladu sa etičkim pravilima profesije, što za slučaj da ne čine povlači posljedicu ocjene etičnosti i pod određenim uslovima težu povredu službene dužnosti (disciplinska odgovornost, uključujući i mogući prestanak službe).

Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova bliže uređuje način obavljanja određenih policijskih poslova i primjena policijskih ovlašćenja u obavljanju tih poslova. Zadržavanje lica se definiše kao ovlašćenje kojim policijski službenik ograničava kretanje lica iz zakonom utvrđenih razloga. Ono se vrši u prostorijama policije za zadržavanje. Ako je lice zadržano u prostorijama organa pravosuđa, onda mora biti fizički odvojeno od pritvorenih lica i lica koja su na izdržavanju kazne. Izuzetno, policijski službenik može zadržati lice i u drugim službenim prostorijama policije ili u posebno prilagođenom prostoru vozila, ali ne duže nego što je potrebno da se izvrši prevoz ili drugi zadaci policije (član 92. Pravilnika).

Policijski službenik koji je odredio zadržavanje lica dužan je, na zahtjev zadržanog lica, da o zadržavanju obavijesti njegove najbliže, njegovog poslodavca, kao i nadležni organ starateljstva ako je potrebno obezbjeđiti zaštitu ili staranje o djetetu ili drugim licima o kojima se stara zadržano lice. Ako je zadržano lice

stranac, o tome treba obavijestiti ministarstvo nadležno za inostrane poslove, a ako je zadržano vojno lice o tome treba, u skladu sa zakonom, odmah obavijestiti vojnu policiju.

Vrijeme zadržavanja lica se računa od trenutka kada je lice dovedeno. Kada prestanu razlozi za zadržavanje, policijski službenik mora zadržano lice da sprovede nadležnom organu ili da ga pusti na slobodu. Policijski službenik mora zadržanom licu da oduzme predmete koji su pogodni za napad, bjekstvo ili samopovrijeđivanje prije nego što ga smjesti u prostoriju za zadržavanje. U prostoriji u kojoj se zadržava više lica mogu se smjestiti samo lica istog pola.

Policijski službenik koji vrši zadržavanje lica, odgovara za bezbjednost zadržanog lica od njegovog smještaja u prostorije za zadržavanje do otpuštanja. Za nadzor nad zadržanim licima, policijski službenik može da upotrebljava uređaje za audio ili audiovizuelno snimanje. Upotreba ovih uređaja **mora biti vidno označena**. Upotreba uređaja za prenos audio ili audiovizuelnih snimaka ne isključuje mogućnost fizičkog nadzora nad zadržanim licima.

Licu zadržanom duže od 12 sati, obezbjeđuje se ishrana i to tri obroka dnevno. Zadržanom licu potrebno je obezbijediti i kretanje, osim ako bezbjednosni razlozi to ne dozvoljavaju. Zadržano lice ima pravo na osmočasovni neprekidni odmor u toku 24 časa. Ako je lice dovedeno u prostorije za zadržavanje u mokroj ili na drugi način za njegovo zdravlje neodgovarajućoj odjeći, za vrijeme zadržavanja obezbjeđuje mu se odgovarajuća odjeća.

Zakon o unutrašnjim poslovima u domenu ovog resora ovlašćuje i obavezuje nadležno ministarstvo da donese propis i utvrdi uslove smještaja zadržanih lica. Tako je ovaj organ donio *Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode (Sl. list CG, br. 52/12)*. Ovaj propis bliže uređuje neophodne higijensko-tehničke i prostorne uslove koje moraju ispunjavati prostorije za smještaj zadržanih lica.

Površina prostorija za zadržavanje jednog lica, bez opreme i sanitarnog dijela, ne može biti manja od 5 m², a ako su prostorije za zadržavanje namijenjene za više lica, njihova površina za svako sljedeće lice mora biti veća za 1 m². Visina prostorija za zadržavanje mora biti najmanje 2,5m. Izuzetno, ako prilikom adaptacije postojećih prostorija za zadržavanje nije moguće obezbijediti navedeni standard dozvoljena su sljedeća odstupanja:

površina prostorija za zadržavanje može biti manja za najviše 15%;
visina prostorija za zadržavanje može biti manja za najviše 10%

Prostorije za zadržavanje moraju imati obezbijeđen sanitarni čvor u istoj prostoriji ili u zasebnom dijelu, čija površina ne može biti manja od 1 m². Licima lišenim slobode za vrijeme boravka u prostorijama za zadržavanje mora se omogućiti stalan pristup čistoj vodi, a prostor mora biti dovoljno osvijetljen tako da omogućava nesmetano čitanje, osim u vrijeme predviđeno za spavanje. Osvjetljenje u prostorijama za zadržavanje može biti prirodno, vještačko ili kombinovano. U prostorijama za zadržavanje mora biti omogućen dotok svježeg vazduha, putem prirodnog provjetravanja ili adekvatnim uređajem za ventilaciju. Takođe, prostorije za zadržavanje moraju biti opremljene uređajima za zagrijavanje, koji moraju biti smješteni izvan tih prostorija tako da zadržana lica nemaju pristup do njih. Unutrašnjost prostorija mora biti opremljena fiksiranim klupama i stolicama i krevetom sa dva pokrivača, a zidovi i plafoni okrečeni neutralnim bojama.

6 NALAZI MONITORINGA PROSTORIJA ZA ZADRŽAVANJE

(a) O prostornim uslovima za zadržavanje (poređenje sa faktičkim stanjem tokom posjete monitora

Monitoring tim je u periodu jun – decembar, 2013.godine je bio na 13 već navedenih lokacija (centara i odjeljenja bezbjednosti) u Podgorici, Bijelom Polju, Beranama, Nikšiću, Plavu, Kotoru, Herceg Novom, Cetinju, Kolašinu, Ulcinju, Pljevljima, Tivtu i Danilovgradu. Nalazi ukazuju da još uvijek svi prostori za smještaj zadržanih lica nijesu dovedeni na propisani standard. Takođe, očigledno da postoje bitne razlike u opremanju pojedinih organizacionih jedinica, naročito sanitarnim uređajima, kao i pojedinačni - propusti u obezbjeđenju sigurnih uslova sa stanovišta zaštite od bjekstva i drugih incidentnih situacija tokom zadržavanja (potencijalna mogućnost dohvata sredstava podesnih za nasilje u smještajnom prostoru). Kada se to tiče video-nadzora koji je opciona mjera sigurnosti i koja ne isključuje fizički nadzor, i ova procedura nije do kraja ispoštovana. Video nadzorom u pojedinim organizacionim jedinicama nije do kraja pokriven put zadržanog lica (od samog ulaska do prostorije za zadržavanje) što može baciti sjenku na eventualne pritužbe zadržanog lica u vezi upotrebe sile. Neophodno je donošenja bližeg (detaljnijeg) i uniformnog uputstva za tehničko opremanje, smještaj i uslove boravka zadržanih lica u prostorijama policije.

(b) Registrovanje vremena zadržavanja i posebne mjere zaštite zadržanih lica

Tokom vršenja monitoringa registrovane su neregularnosti u pogledu evidentiranja podataka o zadržanim licima (na pojedinim mjestima u svesci u kojoj se vode podaci o zadržanim licima korektorom su vršene ispravke), kao i povremena odstupanja u pogledu zakonom propisanih rokova zadržavanja u policijskim prostorijama. Monitori su notirali da u nekim slučajevima u službenoj evidenciji nije upisano vrijeme napuštanja prostorija, a zadržano lice je pušteno na slobodu, sa obrazloženjem da se to desilo po isteku radnog vremena i da će to biti učinjeno naknadno. Ovakva praksa nije zakonita, niti se može tolerisati sa aspekta potreba vođenja krivičnog postupka, a još manje dužnosti organa policije da se staraju o zadržanim licima svo vrijeme dok su pod njihovim nadzorom. Takođe, u pojedinim slučajevima nije postojala evidencija o početku vremena zadržavanja, dok se u drugim slučajevima moglo utvrditi probijanje - istek roka za zadržavanje bez puštanja zadržanog lica na slobodu, a radi naknadnog privođenja nadležnom tužiocu.

U najvećoj mjeri funkcionise stavljanje na raspolaganje informativnih obavještenja o pravima zadržanih lica, kao i procedure koje se tiču zaštite zdravlja ovih lica. Prema podacima iz policijskih organizacionih jedinica, čini se da nije bilo zloupotrebe ili prekoračenja ovlašćenja putem upotrebe sile.

Neophodno je bliže propisati procedure za zadržavanje alkoholisanih učesnika u saobraćaju, što bi u konačnom pomoglo boljem sprovođenju postupka i efikasnom rješavanju predmeta u ovoj oblasti.

7 PRAVA ZADRŽANIH LICA IZ VIZURE POLICIJE, TUŽILAŠTVA I MEDIJA

Osnovne karakteristike odgovora anketiranih ovlašćenih službenika (inspektora) **Uprave policije** mogle bi se svesti na sljedeće :

- Saradnja sa organima tužilaštva u procesnom smislu se definiše kao dobra ili veoma dobra, iako jedan broj inspektora istu drži relativno dobrom (njih 18 %) ili lošom (6%) ;
- 2. 68 % ovlašćenih inspektora potvrđuje da u vremenu od 23 do 7 h rijetko (48%) ili više puta (8 %) nijesu mogli sprovesti zadržano lice nadležnom tužiocu, jer tužilac nije bio u mogućnosti da ga sasluša ;
- 3. U nalaženju razloga za takvu situaciju tužioci navode zauzetost drugim slučajem (5%), rijetko ili uopšte ne navode razloge, već samo izdaju naredbu u koliko sati lice lišeno slobode treba da se privede na saslušanje (95% slučajeva);
- Na pitanje da li je bilo situacija da se ne može ispoštovati rok od 12 sati za koliko lice mora biti privedeno nadležnom tužiocu na saslušanje jer tužilac nije u mogućnosti da ga sasluša, 34 % je odgovorilo da se to dešava, ali rijetko ;
- Prema iskazu inspektora, a po njihovom saznanju, nije bilo pritužbi zadržanih lica na tretman tokom zadržavanja.
- U određenim elementima ovi službenici sugerišu izmjene procesnog zakonodavstva radi produženja roka za policijsko zadržavanje i preciziranje njihovih ovlašćenja i nadležnosti kada je u pitanju saradnja sa tužilaštvom.
- Lica koja tužilac nije mogao obraditi u periodu 23 do 7 h u 36% slučajeva ostajala su u prostorijama za zadržavanje, a od onih kojima je istekao rok za zadržavanje od 12 sati 83% je i dalje zadržano do sprovođenja nadležnom tužiocu.
- Evidentno je da postojeća faza implementacije Zakonika o krivičnom postupku još uvijek proizvodi poteškoće u dijelu ovlašćenja policije i nadležnosti tužilaštva u fazi tužilačke istrage. Isto tako, ako su navedeni odgovori doista relevantni za stvarno stanje stvari, onda se mora povesti ozbiljna rasprava o efektima izvršenja Zakonika o krivičnom postupku, prvenstveno sa stanovišta zaštite prava lica lišenih slobode i zadržanih u ovoj fazi postupka.

Tužilačka organizacija (tužioci) ne vide probleme u saradnji sa policijom i funkcionisanju krivične pravde u ovoj fazi postupka, te tvrde da se odazivaju svakom pozivu, bez obzira na vrijeme privođenja osumnjičenih i zadržanih lica. Na zamjerke iz policije da tužioci ne izlaze na teren tokom noći, osim izuzetno kada su u pitanju teža krivična djela iz tužilačke organizacije u potpunosti odbacuju takve tvrdnje, naglašavajući u cjelosti da poštuju rokove zadržavanja propisane Zakonikom.

Intervjui sa **novinarima** koji prate ovu materiju pokazuje da je njihov odnos sa policijom na korektnom nivou. Najvažnije informacije dobijaju preko osobe za pdnose sa javnošću (PR) Uprave policije, dok ta vrsta komunikacije sa Tužilaštvom skoro da ne postoji. Takođe sajt Uprave policije se dostaredovno ažurira i sa njega se mogu takođe dobiti pojedine informacije dok na drugoj strani sajt VDT-a ne funkcioniše što je ogromna zamjerka. Svaka primjedba od strane lica koja su smatrali da su im povrijeđena prava ili je na njima bila primijenjena sila je objavljena uz pravo na komentar i druge strane.

8 ANKETE O POLOŽAJU ZADRŽANIH LICA PO NJIHOVIM OCJENAMA I MIŠLJENJU BRANILACA

Lica koja su bila lišena slobode u 22 % slučajeva navode da je prema njima primijenjena sila, a navode da su dobili takvu informaciju od branjenika potvrđuje 58% ispitanih advokata. Međutim, u 30% takvih slučajeva advokati svojim klijentima nijesu sugerisali korišćenje procesnih sredstavau zaštiti povrijeđenog prava tokom tretmana u policiji. U dijelu podnešenih prijava za zlostavljanje advokati tvrde da ih je 90% skoro po inerciji odbačeno ili je to učinjeno zbog nedostaka dokaza, što je učvrstilo nepovjerenje kod građana u sistem, pa se često dešava da ne žele podnositi prijavu ni kad ih advokat posavjetuje da to učine.

Lica lišena slobode potvrđuju postojanje službene zabilješke o tome, ali tvrde da se u 80 % slučajeva službenici Uprave policije nijesu legitimisali prilikom procedure hapšenja. Obavještenje o razlozima hapšenja je dato svim licima u anketi, kao i pouka o pravu na ćutanje radi zaštite njihovih prava u daljim fazama postupka. Na pitanje: *“Da li su Vam policijski službenici saopštili da imate pravo da obavijestite nekoga da ste lišeni slobode?”* – 40 % je dalo odrećan odgovor, a u ostalom dijelu ističu da su od pripadnika policije dobili sva relevantna procesna obavještenja. Za razliku od službenika Uprave policije, lica lišena slobode tvrde da kod tužioca nijesu dobili pouku o pravu da mogu angažovati branioca, niti pak pouku o pravu na žalbu na rješenje o zadržavanju. U tom smislu anketirana lica tvrde da niko od njih nije ni podnosio žalbu na rješenje o zadržavanju

Iz navedenih odgovora može proisteći nekoliko zaključaka, ali za konačan sud bi bila neophodna dublja analiza. U tom smislu se još jednom podsjeća na ulogu branioca u svim fazama postupka, uključujući i korišćenje sredstava pravne zaštite kod povrede procesnih pravila i zloupotreba u toku postupka. Isto tako, nužno je afirmisati stav Evropskog suda za ljudska prava kod upotrebe stručnih termina od strane organa gonjenja i jasnoće predočavanja procesne pozicije licima koja nemaju kvalifikovanog punomoćnika, o čemu je već bilo riječi.

Dvadeset posto advokata u anketi tvrdi da su branili lica zadržana u policiji nakon zakonom utvrđenog roka, a prije privođenja nadležnom tužiocu, u kojim slučajevima je najčešće fingirano prikupljanje obavještenja od građana, iako je cilj bio ispitivanje osumnjičenog, a što je kasnijim postupanjem policije i potvrđeno.

Prema navodima anketiranih advokata njih 70% je podnosilo žalbu na rješenje o zadržavanju nekog lica od strane tužilaštva, a 30% to nije činilo. Advokati koji su podnosili žalbe tvrde da su iste bile odbijene po automatizmu ili uz šturo obrazloženje. Polovina advokata je bila u prilici da zastupa neupućene stranke, koje nijesu bile u potpunosti upoznate sa svojim pravima kada je u pitanju lišavanje slobode i zadržavanje u

policijskim prostorijama na osnovu rješenja tužilaštva. Neukost stranaka je obrazložena nedostatkom pouke od strane službenika policije (30%), mana u pogledu jezika koji razumije (10%) ili mentalnog stanja pri saopštavanju prava, kao i saopštavanje članova zakona strankama koje to ne razmiju jer nijesu pravnici.

Advokati naglašavaju potrebu korišćenja i drugih instituta kao alternativu lišenju slobode i zadržavanju, a od državnih organa traže mnogo više odgovornosti i discipline u vršenju ovlašćenja. Osim toga, smatraju da je tužilačka istraga preuranjena, a procesna ovlašćenja ponekad nekonzistentna i nejasna i treba ih revidirati. Osim toga, zakonska rješenja treba precizirati, arbitrnost smanjiti, te detaljnije definisati ona krivična djela za koja se može odrediti pritvor, odnosno zadržavanje.

9 ZAKLJUČAK

- Normativni okvir crnogorskog zakonodavstva je zaokružen međunarodnim ugovorima i praksom nadzornih tijela. U skladu sa tim i pravne praznine i nedoumice su skoro pa isključene. Prava lica lišenih slobode i lica zadržanih od strane policijskih službenika a po rješenjima nadležnih tužilaca generalno su poštovana. Ipak istraživanje je pokazalo više problema u praksi koji su doveli ili mogu dovesti do kršenja ljudskih prava ovih lica.
- Posebno zabrinjava što se lica lišena slobode u najvećem broju slučajeva ne sprovode odmah bez odlaganja, kako je zakonom definisano, nadležnom tužiocu ili nadležnom organu za prekršaje, već se ista privode na isteku 12 sata. Ovo je posebno izraženo u slučajevima kada su lica lišena slobode u periodu od 23h do 07h. Upravo ova situacija dovela je da se određen broj lica lišenih slobode zadržavao u prostorijama za zadržavanje do trenutka sprovođenja nadležnom državnim tužiocu, znači prije donošenja rješenja o zadržavanju. U određenom broju slučajeva pojedini centri bezbjednosti su fizičkim prisustvom jednog ili dva policijska službenika u službenim prostorijama (kancelarijama), hodnicima, policijskim automobilima obezbjeđivali lica lišena slobode do trenutka njihovog sprovođenja. Zakonom je definisano da lica po lišenju slobode odmah bez odlaganja budu privedena nadležnom državnim tužiocu ili sudiji za prekršaje, osim u izuzetno rijetkim slučajevima kada za to postoje opravdani razlozi, pa se ova procedura mora poštovati u interesu prava lica lišenih slobode. U pojedinim slučajevima tužilačka rješenja su identična (copy-paste) bez pojedinačne elaboracije. Treba preispitati odluku da u najvećim gradovima (Podgorica, primorski gradovi u ljetnjim mjesecima) moraju imati više od jednog dežurnog tužioca u večernjim satima
- Generalno uslovi u prostorijama za zadržavanje su adekvatni, prostorije su provjetrene, čiste i ispunjavaju prostorne standarde. Problem koji je primijećen jeste da se iste čiste svakog dana na kraju radnog vremena kada se čiste i druge službene prostorije. Monitori su u Centru bezbjednosti Beranama u jednoj prostoriji, iako je vidno da se prostorija redovno čisti, zatekli svježe tragove urina a prostorija nije bila očišćena nakon puštanja na slobodu zadržanog lica u ranim jutarnjim časovima. Zbog toga je neophodno da službe održavanja higijene u prostorijama za zadržavanje budu dostupne više od jednog puta tokom 24 časa, tj. prostorije uvijek moraju biti očišćene nakon boravka lica u njima. Takođe, u više toaleta namijenjenih zadržanim licima bila su smještena sredstva za održavanje higijene, a koja hipotetički mogu predstavljati opasnost kako za bezbjednost zadržanih lica tako i za bezbjednost policijskih službenika jer ih zadržana lica mogu upotrijebiti za samopovređivanje ili napad na službeno lice. Osim toga u par toaleta namijenjenih

zadržanim licima je stojalo ogledalo koje takođe hipotetički predstavlja opasnost od povređivanja ili samopovređivanja. Preporuka da sva sredstva za higijenu i ogledala budu izmještena iz toaleta koji koriste zadržana lica i da se za to nađe prikladna prostorija u okviru Centra bezbjednosti.

- Sveske za evidenciju lica lišenih slobode i zadržanih lica uglavnom se redovno i uredno vode. U Ispostavi Ulcinj sveske se neuredno vode i na nekoliko mjesta u svesci o zadržanim licima nije bilo vremena kada je lice pušteno odnosno do kada je trajalo zadržavanje. U svesci lica lišena slobode se ne upisuju sva lica tj. ne upisuju se ona koja su kasnije zadržana. Tako uvidom u samu svesku nije moguće utvrditi kada je lice koje je zadržano lišeno slobode osim na osnovu izjave policijskog službenika. Ni jedno lice koje je zadržano nije upisano u knjigu lica lišenih slobode. Takođe, za tri lica koja su zadržana u svesku o zadržavanju lica nije bilo podatka kada je počelo zadržavanje, već samo podatak do kada su lica zadržana. U Centru bezbjednosti Bijelo Polje monitori su primijetili da se u svesci u kojoj se vodi evidencija o licima zadržanim i lišenim slobode na nekoliko mjesta koristio korektor (bjelilo) i da su ispravljani podaci. Neophodno je da sveske budu uredne jer predstavljaju dio dokumentacije o provjeri postupanja lica lišenih slobode i zadržanih lica. Preporuka da za sve korekcije koje se vrše u sveskama mora postojati službena zabilješka potpisana od strane ovlaštenog policijskog službenika koje je vršilo korekcije i potpisa njemu pretpostavljenog lica.
- Video nadzorom nije u potpunosti pokriven put od trenutka ulaska do prostorija za zadržavanje u prostorije policije u sledećim centrima i ispostavama bezbjednosti: Podgorica, Cetinje, Ulcinj, Berane, Herceg Novi, Kotor, Nikšić. Prilikom posjete Centru bezbjednosti Podgorica više kamera nije prenosilo snimak na monitoru za praćenje koji stoji u prostoriji odakle službenik policije nadgleda stanje na kamarema. Sa druge strane sve prostorije za zadržavanje u svim centrima i ispostavama bezbjednosti su pokrivene video nadzorom. Preporuka da se hitno Video nadzorom pokriju svi „mrtvi uglovi“ kojima se sprovode lica lišena slobode i zadržana lica i video nadzor mora biti funkcionalan 24 sata svakog dana. Na ovaj način će se do najmanje mjere svesti eventualne zloupotrebe upotrebe sile na ova lica.
- Iako je naš monitoring bio u vremenskom periodu kada su se održavale parade ponosa i u Budvi i u Podgorici, naš ciljani monitoring ova dva centra bezbjednosti na dan održavanja parade se nije desio jer nažalost odgovor iz ova dva centra bezbjednosti je bio negativan sa obrazloženjem da je kompletan sastav ovih centara upućen na teren pa da dođemo u drugom terminu.
- Na osnovu ovog Izvještaja nameće se logičan zaključak o potrebi preispitivanja efikasnosti, preciznosti i svrsishodnosti pojedinih zakonskih rješenja. Osim toga, u određenim oblastima kao što su procedure smještaja i registracije zadržanih lica potrebno je unificirati opšte i posebne uslove, odnosno prilagoditi stvarno stanje potrebama efikasnog, djelotvornog i pravičnog postupka